

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КеАҚ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

30
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

БГПУ
им. М. Ақмұллы

РУДН

«ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУДАҒЫ ЗАМАНАУИ
ТӘСІЛДЕМЕ: ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ПРАКТИКА»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ФОРУМ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ФОРУМ

«СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
КАДРОВ: НАУКА И ПРАКТИКА»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL FORUM
«MODERN APPROACHES TO TEACHER TRAINING: SCIENCE AND
PRACTICE»

МАТЕРИАЛДАРЫ

Астана

26 ақпан 2026 жыл

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КеАҚ**

**«ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕМЕ:
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ПРАКТИКА»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ФОРУМ
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ
26 ақпан, 2026 жыл**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ МЕЖДУНАРОДНОГО
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОГО ФОРУМА
«СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ:
НАУКА И ПРАКТИКА»
26 февраля, 2026 года**

**PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL FORUM
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL FORUM
«MODERN APPROACHES TO TEACHER TRAINING: SCIENCE AND PRACTICE»
february 26, 2026**

Астана, 26 ақпан 2026 ж.

УДК 37.0
ББК 74.00
П23

Жалпы редакциясын басқарған: Сомжүрек Б.Ж.

Редакция алқасы: Асылбекова М.П., Атемова К.Т., Байсарина С.С., Сламбекова Т.С.,
Махадиева А.К.

П23 Педагогикалық кадрларды даярлаудағы заманауи тәсілдеме: ғылым және практика: халықаралық ғылыми-тәжірибелік форум материалдары. 26 ақпан 2026 ж./ – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы, 2026. – 1668 бет.

ISBN 978-601-385-193-8

Халықаралық ғылыми-практикалық форум материалдарының жинағында педагог кадрларды даярлаудың заманауи ғылыми-әдіснамалық негіздерін талдау, педагогикалық білім беру саласындағы инновациялық тәсілдер мен тиімді практикаларды айқындау, халықаралық ғылыми тәжірибе алмасуды дамытуға арналған өзекті ғылыми-тәжірибелік зерттеулердің нәтижелері енгізілген. Материалдарда педагогикалық білім мен ғылымның жаһандық трендтері, педагогикалық білім берудегі жасанды интеллект және цифрлық технологиялар, педагог кадрларды инклюзивті білім беруге дайындаудың халықаралық тәжірибесі және инновациялық әдістері туралы мәселелері қарастырылған. Жинақ білім саласындағы мамандарға, ғалымдарға, оқытушылар мен білім алушыларға арналған.

В сборник материалов международного научно-практического форума включены результаты актуальных научно-практических исследований, направленных на анализ современных научно-методологических основ подготовки педагогических кадров, выявление инновационных подходов и эффективных практик в сфере педагогического образования, а также развитие международного научного обмена опытом. В материалах рассматриваются вопросы глобальных тенденций в педагогическом образовании и науке, использования искусственного интеллекта и цифровых технологий в педагогическом образовании, международного опыта и инновационных методов подготовки педагогических кадров к инклюзивному образованию. Сборник предназначен для специалистов в области образования, ученых, преподавателей и обучающихся.

The proceedings of the International Scientific and Practical Forum include the results of relevant scientific and practical research aimed at analyzing the modern scientific and methodological foundations of teacher training, identifying innovative approaches and effective practices in the field of teacher education, as well as promoting international scientific exchange of experience. The materials address issues related to global trends in pedagogical education and science, the use of artificial intelligence and digital technologies in teacher education, as well as international experience and innovative methods of preparing teaching staff for inclusive education. The collection is intended for education professionals, researchers, teachers, and students.

УДК 37.0
ББК 74.00

ISBN 978-601-385-193-8

© Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2026

Бұл жинаққа енгізілген материалдарға авторлар жауапты.
Authors are responsible for the content of their materials.

269	Нагайцев Т.О. Психолого-педагогические стратегии подготовки педагогических кадров к предупреждению суицидального поведения несовершеннолетних: междисциплинарная модель школьной превенции	1128
270	Оразбаева Д.С. Ағылшын тілі сабағында инклюзивті білім берудің ерекшеліктері	1133
271	Сыдыкова Г.Д., Токсанбаева Г.Б. Танымдық ойындардың аутизм спектрі бұзылысы бар балалардың сөйлеу тілін дамытудағы рөлі	1136
272	Тайғарина А.Э. Психикалық дамуында тежелуі бар бастауыш сынып оқушыларын білім беру ортасына бейімдеудегі әлеуметтік педагогтың рөлі	1139
273	Турсунбаева А.У. Инклюзивті білім беру жағдайында педагог кадрларды кәсіби даярлаудың инновациялық тәсілдері: халықаралық көзқарас	1142
274	Сейткамалова А.К. Тәрбиеленушілер арасындағы агрессияның алдын-алу тәсілдері	1146
275	Толеуханова А.Д. Инклюзивті мәдениет зерттеулеріндегі әдіснамалық тұғырлар	1149
276	Турекулова Н.А. Бастауыш білім беру арқылы нашар еститін оқушылардың экологиялық сауаттылығын арттыру	1153
277	Болат Б.Қ. Жасөспірімдердің салауатты өмір салтын дене тәрбиесі арқылы қалыптастырудың маңызы	1155
278	Бейсенбаева Ж.Н. Жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтауын психологиялық-педагогикалық қолдаудың ерекшеліктері	1159
279	Мендигереева Д.А. Студенттердің өмірлік құндылықтары мен денсаулыққа көзқарасының психологиялық аспектілері	1162
280	Шарапатов Р.Ж. Девиантты мінез-құлықты жасөспірімдер типологиясын талдау	1167
281	Жақыпбекова З.Ж. Мектеп жасындағы жасөспірімдердің өзін-өзі реттеу мәселелері	1171
<p>4-секция: Заманауи педагогтің кәсіби дамуындағы құндылықтық тәсілдеме 4-секция: Ценностный подход к профессиональному развитию современного педагога 4-section: Value-based approach to the professional development of the modern teacher</p>		
282	Абдукаримов Н.А. Педагогические принципы совершенствования уроков физического воспитания для учащихся начальных классов	1176
283	Куттибекова Г.Т. Организация процесса начального образования на основе передовых современных педагогических технологий	1179
284	Абилова Г.О. Заманауи педагогтың кәсіби дамуында педагогикалық вебинарлардың рөлі	1182
285	Ибадуллаева С.Ж., Кожабегенова А.Т. Биология пәні негізінде жоғары сынып оқушыларына экологиялық білімді қалыптастырудың маңыздылығы	1187

286	Есенова Н.Е. Оқыту процесіндегі рефлексияның мұғалімнің кәсіби мәдениетін қалыптастырудағы маңызы	1191
287	Жакыпбекова А.Т., Зулпукарова Д.И., Сманова Н.Т. Ценности профессиональной деятельности будущих молодых учителей	1195
288	Игибаева А.К., Акилтаева Н.К Некоторые аспекты подготовки будущего педагога в условиях вызовов современного социума	1199
289	Асылбекова М.П., Таңатарқызы Г. Болашақ педагог-психологтердің метақұзіреттілігін дамытудың теориялық негіздері	1204
290	Койшыманова А.М., Атемова К.Т. Цифрлық трансформация жағдайында педагог-психологтарды оқушылардың мобильдік тәуелділігін алдын алуға даярлау	1208
291	Шакаримова К.К., Сламбекова Т.С., Хасан А Цифрландыру дәуіріндегі болашақ педагог-психологтың кәсіби имиджі: ғылыми-теориялық аспектілері	1212
292	Toleubekova R.K., Talpakova M.Z. Formation of corporate competencies of teachers based on a value approach to professional development	1219
293	Сламбекова Т.С., Байсарина Ж.С. Болашақ педагогтерді оқушылардың бос уақытын ұйымдастыруға дайындау	1224
296	Нұрқасымова С.Н., Толекенова Л.А., Нұрланқызы Г. Сараланған тапсырмалар арқылы білім алушылардың физикалық есептерді шешу біліктерін қалыптастыру	1229
297	Айкинбаева Г.Қ., Таукибаева Ш.Ж., Жылқыбаев К.Д., Шериязданов Б.Р. Жеке тұлғаның дамуына ұлттық құндылықтар мен дәстүрдің әсері	1235
298	Ботабаева А. Е., Қажатбек С. Оқушылардың әлеуметтік-құқықтық жауапкершілігін дамытудың маңыздылығы	1240
299	Истомина Н.С. Интеграция ценностей программы «Адал азамат» в профессиональную деятельность педагога	1243
300	Шангереева С.А., Албытова Н.П. Аксиологические основы профессионального развития будущих педагогов в высшем образовании	1247
301	Торebaева Г.Р., Бельгибаева Г.К., Yucel Gelislli Педагогикалық колледждің білім беру жүйесінде геймификация технологиясын қолдану арқылы студенттердің кәсіби құзыреттілігін дамыту	1254
302	Албытова Н.П. Білім беру ортасының белгісіздігі жағдайында оқытушының кәсіби бірегейлігін құндылық-мағыналық реттеу	1260
303	Шолпанқұлова Г.К., Ақын А.К. Болашақ педагог-психологтердің гендерлік мәдениетін дамытудың педагогикалық шарттары	1264
304	Ахунова У.О. Музыка как инструмент формирования эмоциональной и социальной компетентности учащихся	1269

305	Нұралы С., Фейзулдаева С.А. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әдістемелік тілдік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі	1272
306	Темірхан А.Е., Мухметова Р.Ж. Оқушылардың оқу мотивациясын арттырудағы smart мақсаттардың рөлі	1276
307	Кишибаева Д.Ж., Оңғарбаева Ж. Педагогтың білім беру мазмұнын жаңарту жағдайындағы кәсіби дамуы	1279
308	Polatova A.N., Mamurbekova Z.U. Future perspectives of scientific research in the field of higher education	1284
309	Абдалинова А.Б. Воспитание патриотизма учащихся через внеурочную деятельность: педагогико-психологические основы и практические подходы	1288
310	Темирханова К.Ш. Когнитивтік әдістер – болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің ғылыми-коммуникациялық дағдыларын дамытудың құралы	1292
311	Байменова Б.С., Медей М. Бастауыш сынып оқушыларының өзін-өзі реттеу дағдысын дамыту	1294
312	Кадырова Ж.Д. Жоғары сынып оқушыларының тұлғалық дамуындағы құндылыққа негізделген кәсіби бағдардың рөлі	1298
313	Ибрайханова А.Е. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін оқушылардың оқырмандық сауаттылығын қалыптастыруда отбасымен жұмыс істеуге даярлаудың әдістемелік жүйесі	1303
314	Нұрланқызы Д. Жеткіншек жастағы оқушылардың қазіргі білім беру жүйесіндегі оқу мотивациясының ерекшеліктері	1306
315	Кәрімова А.Е. Ғылымаралық коммуникация жағдайындағы жоғары мектеп педагогикасы: қазіргі жай-күйі мен даму перспективалары	1311
316	Загородская В.С., Мичирова Р.Р. Ценностный подход в педагогическом сопровождении классных руководителей как условие профилактики конфликтов среди обучающихся	1319
317	Темиргалиева А.Б. Аксиологический вектор цифровизации начального образования: развитие профессиональной компетентности педагога-эксперта	1323
318	Байзакова З.Е. Мектеп жасына дейінгі балаларда еңбек әрекеті арқылы «Адал азамат» құндылықтарын қалыптастыру	1326
319	Серік М. Мектеп жасына дейінгі балалардағы буллингке әсер ететін әлеуметтік-мәдени факторлар	1330
320	Lyu Y. A value-based approach to the professional development of the modern physical education teacher	1334
321	Abiltayeva A. An axiological approach to the development of environmental competencies of students of pedagogical fields	1339
322	Төреханова Е.С. Мұғалімнің эмоционалдық интеллекті және көшбасшылық қабілеті	1342

323	Абдуллаева Г.С., Баймұрза А.А. Музыка сабақтарында жасанды интеллектті қолдана отырып, оқушылардың эстетикалық және эмоционалдық құндылықтарын арттыру	1346
324	Айдархан М.А., Халикова Н.С. Жыраулар поэзиясын оқытуда герменевтикалық талдауға үйретудің тиімді жолдары	1349
325	Айдарханова Н.Т. Үздіксіз білім беру жағдайындағы педагог тұлғасының кәсіби дамуының өзектілігі	1353
326	Мағзумова З.Н. Жаһандық педагогикалық трендтер контекстінде болашақ мектеп директорларының көшбасшылық дағдыларын дамыту	1357
327	Муханбеткалиева М.Т. Цифрлық білім беру ортасында жасөспірімдердің құндылық бағдарын дамыту: жасанды интеллект мүмкіндіктері	1363
328	Есимова А.Б. Балалар арасында буллингтің алдын алу жолдары	1368
329	Рүстембекова А.Ғ. Әдебиеттік оқу үдерісінде бастауыш сынып оқушыларының гуманистік қарым-қатынас мәдениетін дамыту	1372
330	Тажединова А.Д. Болашақ педагогтердің кәсіби лидерлік дағдыларын дамытудың педагогикалық алғышарттары	1377
331	Әскербек А.Қ., Мурзина С.А. Функционалдық сауаттылықты дамытудағы мұғалімнің кәсіби рөлі мен педагогикалық құзыреттілігі	1381
332	Бекзат А.Б., Ералин Қ.Е., Саймбетова Ж.Т. Кәсіби дизайнерлердің мәдени құзыреттілігін қалыптастырудағы этнодизайн қағидаттарының рөлі	1385
333	Шалабаева Ж.С., Ережепова Б.Т., Серикханқызы А., Сұлтанқызы Р.А., Қайратқызы Д. Бастауыш сынып оқушыларына математика сабағында топтық жұмыс арқылы ынтымақтастығын қалыптастыру ерекшеліктері	1389
334	Гафиятуллина Н.Б. Формирование готовности будущих учителей начальных классов к профилактической работе с младшими школьниками	1393
335	Куандыкова Э.К., Глеубергенова К.А. Карменова Н.Н., Зиявдинова А. К. Сравнительный анализ отечественного и российского опыта практической направленности школьной географии	1397
336	Данабекова Д.А., Ақитбаева Н.К. Психолого-педагогические подходы к интеграции обучения в системе школьного образования РК	1402
337	Дауенова М., Ақитбаева Н.К. Қазіргі жағдайда жасөспірім тұлғасының дамуына элеуметтік-мәдени ортаның әсері	1407
338	Сералы Ә.Е., Ильясова Г.У. Химия пәнін оқытуда білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыру	1411
339	Сағындықова А.Т., Есмаханова Г.А.	

	Мектеп жасына дейінгі балалардың эмоциялық тұрақтылығын қалыптастыруда ертегі терапиясының маңызы	1416
340	Уайсова К.Т. Болашақ бастауыш білім педагогтерін театрландыру әдістері негізінде оқушыларды оқытуға даярлаудың педагогикалық шарттары	1420
341	Медеубаева К.Т., Сейтенова С.С. Инновациялық білім беру жағдайында студенттердің күзiреттiлiгi мен оқу мотивациясын дамытуға геймификацияның ықпалы	1425
342	Мурсалиева А.К. Бастауыш мектеп оқушыларының оқу мотивациясын ынталандыру және басқару	1429
343	Алимулова А.С. Дене тәрбиесінде волейболдың маңызы	1434
344	Zhamalbek A. Ethical and legal boundaries of pedagogical discourse: mechanisms for preventing aggressive speech acts as the foundation of a teacher's professional culture	1438
345	Есеналиева Н. Химия сабақтарында цифрлық технологияларды қолданудың тиімділігі	1441
346	Жұмабек Ұ.Ә., Убайдулла Ж.С. Мұғалімнің кәсіби шеберлігін дамыту	1446
347	Таурбекова А.С. Болашақ мұғалімдерді бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған педагогикалық технологияларды тиімді қолдануға даярлау	1450
348	Атышева Б.Б., Zhalel A. Болашақ биология мұғалімдерінің кәсіби-шығармашылық құзыреттілігін экологиялық ойлаумен ұштастыра дамыту жолдары	1455
349	Ахмаджанова Д.С. Бала тәрбиесінде ұлттық құндылықтарды қолданудың маңызы	1459
350	Кожгельдиева С.С., Қожабаева А.А. Бастауыш сынып оқушыларының сыни ойлау ерекшеліктері	1465
351	Сейтова Ж.Ә. Болашақ әлеуметтік педагогтардың өзін-өзі реттеу негізінде әлеуметтік интеллектісін қалыптастыру	1472
352	Абдрасилова Г.Л., Атемова К.Т. Оқушылар прокрастинациясының алдын-алу: педагог-психолог даярлығындағы құндылықтық басымдық ретінде	1479
353	Асантаева Ұ.С. Балалардың музыкалық білімін бағалаудың тиімділігі	1484
354	Булатбаева А.Ә., Иманбекова Б.І., Болатов А.М Білім беру ұйымдарында суицидтің алдын алуды ұйымдастырудағы жүйелі тұғыр	1488
355	Әшірбай А.С. Заманауи педагогтің кәсіби дамуындағы құндылықтық тәсілдеме: жүсіп баласағұн идеялары негізінде	1493
356	Жаныбекова Л.Т., Жаныбекова Р.Т., Қайырбосынқызы Ә. Влияние изучения иностранного языка на формирование профессиональных компетенций будущего специалиста	1497
357	Боранбаева Г.Н.	

	Диалог поколений: трансформация ценностных ориентаций молодых учителей и опытных наставников	1501
358	Искакова Д.А. Жеткіншектер арасындағы буллингті алдын алудағы әлеуметтік педагогтың рөлі	1506
359	Касымбекова А. Ж., Ильясова Г.У. Химияны оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздері	1510
360	Дарбаева Г.Қ. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби дамуындағы психологиялық саулықтың құндылықтық маңызы	1515
361	Утеубаева Н.А. Формирование языковой личности современного студента в многоязычной образовательной среде: ценностный и социолингвистический аспекты	1520
362	Узакбаева А.Т., Текеев И., Рахимжанова Л.Б. Методические принципы и педагогические условия адаптивного обучения на основе интерактивного веб-приложения	1524
363	Мускина А.Н. Жас педагогтің кәсіби дамуының құндылықтық бағдарлары	1529
364	Азимов К.Э. Педагогические возможности предмета «начальная допризывная подготовка» в формировании у учащихся чувства патриотизма в условиях образования, основанного на ценностях	1534
365	Мұратқызы А. Болашақ педагогтердің кәсіби дамуында құндылық бағдарларын қалыптастыру	1539
366	Байназарова А.Б. Бала тұлғасының әлеуметтік бейімделуі отбасы тәрбиесі жағдайында	1544
367	Абенев Н.Н., Махамбетова Ж.Т. Жасөспірімдердің эмоционалдық әл-ауқатын қалыптастырудағы сынып жетекшісінің рөлі	1549
368	Аметхан Ж. Зар заман поэзиясын оқытудың тиімді әдістері	1554
369	Сайманова П.С. Оқушылардың психологиялық резиленттілігін дамытуға болашақ педагог-психологтерді даярлаудың теориялық негіздері	1559
370	Кулымбаева А.К., Нуркасинова Л.М. Білім берудегі лидерліктің құндылығы және оның қалыптасу механизмдері	1564
371	Қонысбаев Қ.Б., Жандилдина Р.Е. Дене тәрбиесінде баланың жеке тұлға қабілетін дамытуда оқытудың жаңа технологияларын енгізудің тиімді жақтары	1568
372	Курбанов А.С., Ағабек Т.С. Қазақ тілі сабақтарында әдеби мәтін мен лингвистикалық талдауды кіріктіре оқытудың тиімділігі	1572
373	Курманова С.Б., Абдрахманова Р.Р., Литовченко А.Р. Культура клипового мышления: деградация или новая форма разума?	1575
374	Курманова С.Б., Нұрғожа А.Б., Еркінқызы М Критическое мышление как условие модернизации общественного сознания в Республике Казахстан	1580

375	Сулейменова А.М. Мектепке дейінгі ұйым әдіскерінің цифрлық трансформация жағдайындағы кәсіби рөлі	1584
376	Чакенова Б.А. Халықаралық тәжірибе контексінде қазақ дәрігерлерінің ағартушылық бастамалары	1587
377	Кабылбекова Л.Б., Байдалиев Д.Д. Мектеп географиясында табиғи қауіптерді оқыту арқылы білім алушыларды адамгершілікке тәрбиелеу	1592
378	Адаменко А.В. Диагностика уровня сформированности экологической культуры студентов	1597
379	Джанабаяев К.Т., Жанабай А.А., Тұрысбек Ж.Ө. Әскери-патриоттық клуб жұмысын жоспарлау және ұйымдастыру ерекшеліктері	1600
380	Жолдасбаева Т.Ә. Қазіргі білім беру жағдайында ер балалардың азаматтық жауапкершілігін қалыптастырудың әлеуметтік-педагогикалық аспектілері	1604
381	Хачетлов К.А., Хачетлова С.М. Современные тренды в патриотическом воспитании через технологии ИИ	1607
382	Қабен Н.Ғ., Бәйдірова С.С., Ақылбекова Э.А. Бастауыш сынып оқушыларына этномәдени негіздегі патриоттық тәрбие беру	1610
383	Джабиева М.Х., Ермаков Д.С., Амантай Ж.А. Персонализированное образование: проблемы и решения (На примере учебного модуля «педагог: профессия и личность»)	1613
384	Менлибекова Г.Ж., Ниязова Г.Б. Качество образования как целевые ориентиры образовательной программы	1616
385	Асылбекова М.П., Таукелова А.Е. Цифрлық орта жағдайында студенттердің мәдени құндылықтарын дамытудың маңыздылығы	1622
386	Жумабекова Ф.Н. Цифрлық дәуірдегі заманауи педагог мамандарды даярлаудағы құндылықтарға бағдарланған тәсілдеме	1626
387	Махадиева А.К. Формирование позитивного самоотношения будущих социальных педагогов средствами активных методов обучения	1630
388	Бурдесбекова У.И. Менталды денсаулықтың көп аспектілігі мен зерттелу жолдары	1633
389	Сарипбекова А.Т. Теоретические подходы к изучению партисипативной готовности будущих педагогов	1637
390	Жандосқызы А., Кошанова М.Т. Білім беру жүйесіндегі көшбасшылық пен толеранттылық: болашақ педагог-психологтердің кәсіби даярлығындағы интеграция	1640

2. Буре Р.С. Дошкольник и труд. Теория и методика трудового воспитания. Пособие для педагогов дошкольных учреждений. — М.: МОЗАИКА-СИНТЕЗ, 2011. — 136 с.
3. Жұмабекова, Ф. Н. Мектепке дейінгі педагогика: оқулық. 3-бас, өңд., толықт. / Ф. Н. Жұмабекова. - Астана : Фолиант, 2014. - 304 б. - ISBN 9786017568573
4. Қазақстан Республикасы Білім беру ұйымдарындағы «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасы. – Нұр-Сұлтан: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, 2025. – [Электрондық ресурс]. https://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/foto/2025/1651_k.pdf.
5. Куцакова Л. В. Трудовое воспитание в детском саду. Программа и методические рекомендации. Для занятий с детьми 2-7 лет / Л. В. Куцакова — «МОЗАИКА-СИНТЕЗ», 2005 — (Библиотека программы воспитания и обучения в детском саду). -110 с.
6. Трудовое воспитание детей дошкольного возраста в соответствии с задачами образовательной области «Социально-коммуникативное развитие»: методическое пособие / сост. Бридько Г. Ф., Невольник Н.Н., Немченко Е.Ф., Криволап И.А. – Донецк: Истоки, 2020. – 84с.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДАҒЫ БУЛЛИНГКЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ФАКТОРЛАР

Серік Мерей

Білім жоғары мектебі педагогика және психология мамандығы магистранты,
Л.Н.Гумилев ат. ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Mereyka-97@mail.ru

Аннотация. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалар арасындағы буллингтің қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік-мәдени факторлар қарастырылады. Ғылыми әдебиеттерге теориялық талдау жасау арқылы бұқаралық ақпарат құралдарының, қоғамда қалыптасқан әлеуметтік нормалар мен мәдени стереотиптердің балалардың агрессивті және шеттету мінез-құлқына ықпалы анықталады. Зерттеу нәтижелері әлеуметтік-мәдени ортаның буллингтің ерте формаларының пайда болуында маңызды рөл атқаратынын көрсетеді және оның алдын алу шараларын ұйымдастыруда бұл факторларды ескеру қажеттігін негіздейді.

Түйін сөздер: буллинг, мектеп жасына дейінгі балалар, әлеуметтік-мәдени факторлар, агрессия, әлеуметтік орта.

Annotation: The article explores the socio-cultural factors influencing the development of bullying among preschool children. Through a theoretical analysis of scientific literature, the impact of mass media, societal social norms, and cultural stereotypes on children's aggressive and exclusionary behavior is examined. The research findings indicate that the socio-cultural environment plays a significant role in the emergence of early forms of bullying, and it emphasizes the need to consider these factors when organizing preventive measures.

Keywords: bullying, preschool children, socio-cultural factors, aggression, social environment.

Қазіргі таңда балалар арасындағы буллинг мәселесі психология және педагогика ғылымында өзекті зерттеу нысандарының біріне айналып отыр. Әсіресе мектеп жасына дейінгі кезеңде байқалатын агрессивті және шеттету мінез-құлықтары баланың кейінгі әлеуметтік дамуына, тұлғалық қалыптасуына және психологиялық саулығына кері әсер етуі мүмкін. Ерте жаста пайда болған буллинг элементтері мектеп кезеңінде тұрақты мінез-құлық формасына айналу қаупін арттырады [1; 3].

Мектепке дейінгі кезеңдегі балалардың мінез-құлқы тек жеке психологиялық ерекшеліктермен немесе отбасылық тәрбиемен ғана емес, сонымен қатар оларды қоршаған әлеуметтік-мәдени ортамен де тығыз байланысты. Қоғамда қалыптасқан құндылықтар, мінез-құлық нормалары, медиа кеңістікте ұсынылатын үлгілер балалардың әлеуметтік әрекеттеріне елеулі ықпал етеді [2; 4]. Осыған байланысты буллинг құбылысын әлеуметтік-мәдени контекст аясында зерттеу ғылыми тұрғыдан маңызды болып табылады.

Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардағы буллингке әсер ететін әлеуметтік-мәдени факторлар теориялық тұрғыда талданады.

Әлеуметтік-мәдени факторлар дегеніміз – қоғамда қалыптасқан әлеуметтік нормалар, мәдени құндылықтар, мінез-құлық үлгілері, стереотиптер және бұқаралық ақпарат құралдары арқылы таралатын әлеуметтік тәжірибе [2]. Бұл факторлар баланың мінез-құлқын тікелей емес, жанама түрде қалыптастырып, оның әлеуметтік ортаға бейімделуіне әсер етеді.

Bronfenbrenner (2002) экологиялық жүйе теориясында баланың дамуын бірнеше деңгейдегі жүйелер арқылы түсіндіреді. Соның ішінде макросистема (макрожүйе) – адамның өмір сүретін ортасының мәдени, әлеуметтік және экономикалық құрылымдары. Макросистемаға қоғамдағы құндылықтар, экономикалық жағдай, этностық ерекшеліктер, ұлт дәстүрлері, сондай-ақ әйелдер мен балаларға қатысты көзқарастар жатады [2].

Мысалы, әр қоғамдағы құндылықтар мен мәдени нормалар балалардың әлеуметтік мінез-құлқына, оның ішінде буллингке әсер етуі мүмкін. Сонымен қатар, жаңа ұрпақ әр түрлі мәдени тәжірибе мен өзгерістер арқылы макросистеманы уақыт өте келе бейімдеп отырады, сондықтан бұл жүйе тұрақты емес болып табылады. Макросистемалық факторларды ескеру балалар арасындағы агрессия мен шеттету мінез-құлқының алдын алу шараларын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл тұрғыда мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік мінез-құлқын қалыптастыруда әлеуметтік-мәдени факторлардың рөлі ерекше.

Сонымен қатар Bandura **әлеуметтік үйрену теориясы** балалардың мінез-құлқы бақылау және еліктеу арқылы қалыптасатынын дәлелдейді [1]. Ғалымның пікірінше, балалар агрессивті әрекеттерді тікелей тәжірибе арқылы ғана емес, сонымен қатар сыртқы ортада көрген үлгілер арқылы меңгереді.

Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін ересектердің, кейіпкерлердің немесе медиа кеңістіктегі тұлғалардың мінез-құлқы үлгі болып табылады. Егер агрессия немесе күш көрсету әлеуметтік тұрғыда қабылданатын немесе марапатталатын әрекет ретінде ұсынылса, балалар оны әлеуметтік өзара әрекеттесудің тиімді тәсілі ретінде қабылдауы мүмкін. Бұл жағдай буллингтің ерте формаларының қалыптасуына негіз болады [1; 5].

Шетелдік зерттеулерге сәйкес:

- **Olweus (1993)** мектептегі буллингтің негізгі себептерінің бірі ретінде балалар арасындағы әлеуметтік статус теңсіздігін атап көрсетеді. Балалар арасында топ ішінде беделі жоғары немесе агрессивті мінез-құлыққа бейім балалар басқа балаларға қысым көрсетіп, қорлық жасау арқылы өз позициясын бекітеді [3].

- **Salmivalli (2010)** зерттеуі бойынша, құрдастар тобының қолдауы буллингтің таралуын немесе алдын алуды анықтайды. Егер топ агрессорды қолдайтын болса, буллинг әрекеттері жиі кездеседі, ал топ құрбандарға қолдау көрсетсе, бұл әрекеттер азаяды [9].

- **Espelage & Swearer (2003)** атап өткендей, мектептегі әлеуметтік орта, оның ішінде сыныптағы қатынастар, балалар арасындағы қақтығыстар мен агрессиялық мінез-құлықты алдын алу немесе күшейтуге әсер етеді. Балалардың топтағы өзара байланысы, әлеуметтік қабылдануы және көшбасшылық рөлдері буллингтің дамуына тікелей әсер етеді [8].

Әлеуметтік үйрену феноменін талдай отырып, оны тұлғаның мінез-құлқының қалыптасуындағы ең ықпалды механизмдердің бірі деп қарастыруға болады. Бұл үдеріс әсіресе балалық шақта айқын байқалады, себебі бала өз әрекетін бағалаудан гөрі, үлкендердің және құрдастарының іс-әрекетін үлгі ретінде қабылдайды. Бала қандай да бір мінез-құлықты арнайы үйренемін деп шешпейді, ол тек айналасында көргенін қайталайды. Егер белгілі бір әрекет жиі кездессе және оған теріс реакция болмаса, бала оны қалыпты деп қабылдайды.

Осы тұрғыдан алғанда, агрессивті мінез-құлық та үйренілетін әрекеттердің бірі болып табылады. Егер бала агрессия көрсеткен адамның қалағанына жеткенін немесе жазаланбағанын байқаса, ол бұл әрекетті тиімді тәсіл ретінде қабылдайды. Мұндай жағдайда буллинг жеке мінез ерекшелігінен емес, әлеуметтік ортаның ықпалынан туындайды.

Осылайша, әлеуметтік үйрену теориясы мінез-құлықты түсіндіруде адамды оқшауланған субъект ретінде емес, әлеуметтік байланыстар жүйесінің бір бөлігі ретінде қарастыру қажеттігін көрсетеді. Бұл ұстаным буллингтің алдын алу шараларын жеке баламен

емес, ең алдымен оны қоршаған әлеуметтік ортамен жұмыс істеуге бағыттау қажеттігін негіздейді.

Тағы бір маңызды әсер етуші фактор ретінде қазіргі әлеуметтік-мәдени ортадағы **бұқаралық ақпарат құралдарының** балалардың өмірінде маңызды орын алатынын атап айта аламыз. Теледидар, мультфильмдер, интернет платформалар мен ойындар мектепке дейінгі жастағы балалардың күнделікті тәжірибесінің бір бөлігіне айналды [5; 6].

Anderson мен Bushman зерттеулерінде зорлық-зомбылық элементтері бар медиа контентті жиі тұтыну балаларда агрессия деңгейінің жоғарылауына әкелетіні көрсетілген [5]. Мектепке дейінгі жаста сыни ойлау толық қалыптаспағандықтан, балалар экранда көрген әрекеттерін шынайы өмірде қайталауға бейім келеді. Бұл жағдай құрдастарымен қарым-қатынаста итеру, мазақтау, қорқыту немесе ойыннан шеттету сияқты буллинг әрекеттерінің пайда болуына ықпал етеді.

Gentile еңбектерінде медиа кеңістіктегі агрессияның балалардың мінез-құлқына ұзақ мерзімді әсері бар екені атап өтіледі [6]. Агрессивті контентті жүйелі түрде қабылдау агрессияны әлеуметтік норма ретінде қабылдауға әкелуі мүмкін.

Сонымен қатар, медиа ресурстар эмоциялық және әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруда да рөл атқара алады. Егер контент балалардың ынтымақтастық, эмпатия, әлеуметтік ережелерді түсіну дағдыларын дамытатын болса, ол буллинктің алдын алуға көмектеседі. Алайда, зерттеулер көбіне медиа арқылы теріс мінез-құлыққа үйренудің әсерін көрсетеді, әсіресе жасөспірімдер арасында.

Қорыта келгенде, медиа ресурстар балалардың мінез-құлқына сыртқы фактор ретінде әсер етеді, оның ішінде буллинктің дамуына ықпал ететін немесе оны төмендететін механизмдер бар. Мектеп жасына дейінгі және бастауыш сыныптағы балалар үшін қолайлы контентпен қамтамасыз ету, ата-ананың бақылауы мен цифрлық сауаттылықты арттыру медиа арқылы болатын теріс әсерді азайтуға мүмкіндік береді. Зерттеулер мектеп жасына дейінгі балалардың экрандағы әрекеттерді нақты өмірмен шатастырып, агрессивті мінез-құлықты қайталауға бейім келетінін көрсетеді [10].

Әлеуметтік-мәдени факторлардың маңызды құрамдас бөлігінің бірі – қоғамда қалыптасқан **мінез-құлық нормалары мен мәдени стереотиптер** [3; 4]. Кейбір мәдени ортада күш көрсету, үстемдік ету немесе агрессивті әрекеттер бедел мен көшбасшылықтың белгісі ретінде қабылдануы мүмкін.

Қоғамда агрессиялық мінез-құлықты ақтайтын немесе қалыпты құбылыс ретінде қабылдайтын көзқарастар мектеп жасына дейінгі балалардың өзара қарым-қатынасына тікелей әсер етеді. Егер бала өз ортасында күш қолдану, айқайлау, қорқыту арқылы мәселе шешуге болатынын көріп өссе, ол бұл әрекеттерді дұрыс әрі рұқсат етілген деп қабылдайды.

Балалар үлкендердің мінез-құлқын бақылау арқылы үйренеді. Отбасында, көшеде немесе бұқаралық ақпарат құралдарында агрессия жиі көрініс тапса, бала соны мінез-құлықтың үлгісі ретінде қабылдайды. Нәтижесінде агрессия әлеуметтік өзара әрекеттесудің қалыпты тәсіліне айналып, буллинктің пайда болуына негіз қалайды.

Гендерлік стереотиптер де буллинктің қалыптасуына әсер етеді. Мысалы, ұл балалардың агрессивті мінез-құлқы кей жағдайларда «қалыпты» немесе «табиғи» құбылыс ретінде қабылданады. Мұндай көзқарас балалар арасында буллинг әрекеттерінің ақталуына немесе елеусіз қалуына әкелуі мүмкін [4].

«Ұл бала төбелесу керек», «күшті болу – басты қасиет» деген көзқарастар

Кейбір мәдени ортада ұл балаларға қатысты «күш көрсету – ерліктің белгісі» деген қате түсінік қалыптасқан. Мұндай көзқарас баланың эмоциясын сөзбен емес, күшпен білдіруіне әкеледі.

- Ұл балаға жылауға, қорқуға, әлсіздігін көрсетуге тыйым салынады;
- Агрессия ер мінездің белгісі ретінде мадақталады;
- Басқаларды бағындыру көшбасшылық ретінде қабылданады.

Бұл жағдайларда бала физикалық немесе психологиялық қысымды өз беделін арттырудың құралы ретінде қолданады. Ал әлсіз, сабырлы немесе сезімтал балалар буллингтің құрбанына айналады.

Ал қыз балаға қатысты «ұяң болу, әрдайым тәртіпті болу, өз ойын ашық айтпау» сияқты стереотиптер қалыптасқан. Бұл стереотиптер балалар арасындағы теңсіздікті күшейтіп, бірін үстем, бірін әлсіз рөлге итермелейді. Нәтижесінде буллинг әлеуметтік норма ретінде бекіп қалуы мүмкін. Балаларға жынысына байланысты қойылатын шамадан тыс талаптар олардың психологиялық қысымға ұшырауына әкеледі. Мысалы:

- Ұл баладан үнемі батылдық пен көшбасшылық талап етілсе;
- Қыз баладан үнемі тәртіптілік пен мойынсұну күтілсе.

Мұндай талаптарға сай келмеген балалар топ ішінде мазақталады, шеттетіледі немесе кемсітіледі. Бұл буллингтің жасырын түрлерінің (мазақтау, елемеу, келемеждеу) пайда болуына себеп болады.

Smith пен Olweus зерттеулерінде әлеуметтік нормалар мен мәдени контекст буллингтің таралу деңгейіне тікелей ықпал ететіні көрсетілген [3; 4]. Егер қоғамда агрессияға төзімділік жоғары болса, балалар арасында буллинг әрекеттері де жиі кездеседі.

Әлеуметтік-мәдени факторларды ескеру буллингтің алдын алу шараларын тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл тұрғыда ата-аналар мен педагогтердің рөлі ерекше. Балаларға ұсынылатын мінез-құлқ үлгілерінің жағымды болуы, агрессияны айыптайтын әлеуметтік нормалардың қалыптасуы маңызды.

Медиа сауаттылықты дамыту, агрессивті контентті шектеу және балаларға әлеуметтік-эмоционалдық дағдыларды үйрету буллингтің алдын алудың тиімді жолдары ретінде қарастырылады. Сонымен қатар, тәрбиешілер балалар арасындағы әлеуметтік өзара әрекеттестікті бақылап, позитивті қарым-қатынас үлгілерін қалыптастыруы тиіс [2; 5; 6].

Қорытындылай келе, әлеуметтік-мәдени факторлар мектепке дейінгі жастағы балалардағы буллингтің қалыптасуында маңызды орын алады. Бұқаралық ақпарат құралдары, қоғамдық нормалар мен мәдени стереотиптер балалардың әлеуметтік мінез-құлқына елеулі ықпал етеді. Сондықтан буллингтің алдын алу шаралары әлеуметтік-мәдени органы ескере отырып, кешенді түрде ұйымдастырылуы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бандура А. Әлеуметтік үйрену теориясы. – М.: Педагогика, 2000. – 320 б.
2. Бронфенбреннер У. Адам дамуының экологиясы. – М.: Смысл, 2002. – 400 б.
3. Ольвеус Д. Буллинг: мектептегі зорлық-зомбылық. – СПб.: Питер, 2001. – 256 б.
4. Smith P. K. *Bullying in schools: The social context*. – London: Routledge, 2004. – 280 p.
5. Anderson C. A., Bushman B. J. Effects of violent video games on aggressive behavior // *Journal of Personality and Social Psychology*. – 2001. – № 78(4). – P. 772–790.
6. Gentile D. A. *Media violence and children*. – Westport: Praeger, 2011. – 210 p.
7. Alsaker F. B. *Bullying in early childhood* // *Journal of Early Childhood Research*. – 2004. – № 2(1). – P. 55–68.
8. Eisenberg N. et al. Emotion regulation and aggression. *Child Development*, 2001.
9. Salmivalli C. Participant roles in bullying. *Aggressive Behavior*, 1999.
10. Kirsh S. *Children, Adolescents, and Media Violence*. Thousand Oaks, 2012.